

بررسی نقوش مقرنس کاری مسجد گوهرشاد بر طراحی روی لباس زنان

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۳/۲۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۴/۲۶

کد مقاله: ۹۳۳۹۵

زهرا رحمانی^۱

چکیده

هنر و معماری از مواردی است که با کنکاش و تجزیه و تحلیل و مورد مذاقه قرار دادن آن می‌توان به بسیاری از موارد از قبیل هویت اعتقادی-دینی، فرهنگ و آداب و رسوم و سیاست و ... آن کشور دست پیدا کرد. مسجد گوهرشاد واقع در مضجع شریف و متبرک رضوی (علیه‌السلام) از معماری ناب و منحصری به فردی برخوردار است و به عنوان یکی از شاهکارهای نادر معماری دوره تیموری شناخته شده است و یکی از بزرگ‌ترین و زیباترین مساجد تاریخی در ایران، حتی جهان اسلام به شمار می‌رود. در این مسجد استفاده از معماری سنتی ایرانی و اسلامی به‌وضوح دیده می‌شود. مسجد جامع گوهرشاد که بانی آن «گوهرشاد آغا» است، سرشار از هنرهای قدسی معماری ایران زمین، بنا شده است. تأثیر مقرنس کاری بر طراحی لباس اجتماع زنان از جمله مانتو از اهداف این پژوهش محسوب می‌شود همچنین ترویج الگوهای مناسب پوشاک برای بانوان به واسطه شناخت عناصر سنتی البسه بومی بانوان و کاربردی ساختن مساله بهره برداری نو از پوشاک در ایران است. با توجه به مطالب فوق‌الذکر در پژوهش حاضر در پی آن هستیم که مقرنس کاری معماری مسجد گوهرشاد و تأثیر آن بر لباس اجتماع زنان را مورد تبیین و مذاقه قرار دهیم. در پژوهش حاضر برای گردآوری و دستیابی به نتیجه از روش کتابخانه‌ای و توصیفی و نهایتاً تحلیلی استفاده شده است.

واژگان کلیدی: گوهرشاد مسجد، معماری اسلامی، لباس، مانتو، اجتماع، مقرنس کاری

۱- دانش آموخته کارشناسی ارشد رشته تاریخ هنر (هنر ایران و باستان) دانشگاه آزاد اسلامی واحد شبستر

پارچه اساسی‌ترین و مهم‌ترین ماده‌ی اولیه در لباس است و همه می‌دانیم که لباس نقش پررنگی در بهتر یا بدتر نشان دادن اندام دارد. هر پارچه‌ای از مشخصه‌های ویژه و منحصر به فردی مانند رنگ، تراکم بافت، جنس، درصد الیاف طبیعی و مصنوعی، طرح و غیره برخوردار است. این خصوصیات به همراه طراحی لباس می‌تواند محاسن اندام را جلوه‌گر کند و معایب آن را تا حد امکان بپوشاند. تنها چشم‌گیر بودن طرح پارچه دلیل مناسبی برای انتخاب آن نیست و باید به نوع اندام، طرح پارچه، ریز و درشتی آن و رنگ نیز توجه نشان داد. به همین دلیل است که بسیاری از افراد مشهور از متخصصین و طراح‌های لباس برای خرید و پوشیدن لباس کمک می‌گیرند. چرا که لباس و ظاهر شما اولین چیزی است که افراد در برخورد اول از شما دریافت می‌کنند. اگر لباس شما چه از نظر ظاهری و چه از نظر روانی مناسب شما و موقعیتان نباشد، ممکن است شناخت اولیه به درستی صورت نگیرد و افراد مشهور مانند بازیگران و سیاستمداران به اهمیت این نکات به خوبی واقف‌اند. در این تحقیق به صورت تخصصی به نقوش الهام گرفته از مقرنس کاری در پارچه می‌پردازیم و تأثیر این نقوش بر لباس اجتماع زنان را مورد بررسی قرار می‌دهیم.

مقرنس کاری، هنری است ساخته شده از آجر، گچ و کاشی که در زیباسازی بنا نقش مهمی را ایفا می‌کند. در واقع عنصر مقرنس شباهت زیادی به لانه زنبور دارد، به عبارتی می‌توان گفت که مقرنس نوعی کادربندی است متشکل از طاسه‌هایی که در ردیف‌هایی انتظام می‌یابد و هر ردیف خود حامل ردیف دیگری است که از بالای آن بیرون می‌زند؛ نتیجه‌ی این تشکیلات، ترکیبی پلکانی است که گاه به آن طاق‌بندی کندویی یا استالاکتیت نیز می‌گویند. در بسیاری از منابع، مقرنس بخشی از طاق خوانده شده که تأثیر تزئینی سه بُعدی ایجاد میکند و هدف ابتدایی آن احتمالاً ایجاد انگاره‌ای فضایی برای پیوستن آرام و زیبای مربع پایه به دایره گنبد می‌باشد. مقرنس، مشتمل بر ردیف‌هایی از مثلث‌های محدب است که عموماً به شکل ربع گنبد‌های کوچکی روی هم قرار گرفته است و نقطه هر پایه خط مقسم ردیف فوقانی را تشکیل می‌دهد و این وضع تا آنجا که طرح کلی اقتضا کند تکرار می‌گردد و اضلاع مقرنس پایه‌هایی است که ردیف‌های فوقانی را نگاه می‌دارد (قهفرخی، ۱۳۹۱، ص ۷). طبق بررسی‌های به عمل آمده، برای زایش و تولد مقرنس تاکنون محدوده زمانی مشخصی تعیین نگشته است. هرچند «آندره گدار» بارها به سه کنج‌های مقرنس‌دار در کاخ ساسانی سروستان در سده ۵ میلادی اشاره دارد.

ابتدا باید چند نکته درباره‌ی پارچه‌های طرح‌دار بدانیم و سپس به دسته بندی و بررسی آن‌ها می‌پردازیم. نقش پارچه یکی از عوامل اولیه‌ی تأثیرگذار و تعیین کننده در انتخاب مدل و طرح لباس است و یا برعکس، نقش یکی از خصوصیات پارچه است و فرم‌ها و نقوش مختلفی که روی پارچه‌ها وجود دارند، متفاوت‌اند. خطوط منحنی، عمودی و مایل، نقوش گل‌درشت و گل‌ریز هر کدام تأثیر خاص خود را دارند. می‌توان در مسجد گوهرشاد این عناصر فرمی را در چگونگی قرار گیری ایوان‌ها، مناره‌ها و رواق‌ها به وفور یافت نمود. باید افزود که ریتم نوعی تکرار در فرم، رنگ و نقش می‌باشد که در مسجد گوهرشاد ریتم رنگ‌ها بر ریتم خطوط و نقوش تسلط بیشتری دارد که به این ترتیب فضای چشم نوازی ایجاد شده است.

ضرورت این پروژه بررسی تزیینات کاشی کاری، گچبری و مقرنس کاری و نقوش بکار رفته در معماری اسلامی و تأثیر آن بر لباس اجتماع زنان است، که از نظر سیاسی و اجتماعی و مذهبی مورد اهمیت است.

هدف از انتخاب موضوع شناخت نقوشی شرقی و بومی است. آشنایی با نقوشی که از دیرباز در هنر ما وجود داشته و مورد استفاده قرار گرفته به گونه‌ای که با زندگی روزمره مردم پیوند خورده است. آنچه میرهن است استفاده درست و به جا از این نقوش در هنر گرافیک امروز می‌باشد. همچنین با شناخت نقوش تزیینی و کاشی‌های مقرنس به کار رفته در مسجد گوهرشاد و استفاده و بازنمایی آن در شاخه‌های مختلف گرافیک معاصر، به سبب آنکه بومی بیندیشیم و جهانی عمل کنیم.

۲- معرفی مسجد گوهرشاد

مشهد مسجد جامع گوهرشاد یکی از مهمترین و زیباترین مساجد تاریخی در بلاد و اماکن اسلامی بشمار می‌آید، این مسجد مجلل و با شکوه یادگاری از قرون گذشته و نمونه‌ای از معماری سنتی اسلامی می‌باشد. دوره تیموری یکی از درخشان‌ترین ادوار تمدن اسلامی است، در زمان حکومت آنها معماری از نظر عظمت و سترک نمایی و از حیث غنایی تزیینات به شکوه و شکوفندگی بی سابقه‌ای دست یافت. بی تردید مهم ترین اثر باقی مانده از این دوره در ایران مسجد گوهر شاد مشهد است (آژند، ۱۳۹۱، ص ۱۸). این مسجد در جنوب هسته مرکزی حرم مطهر رضوی قرار گرفته است و رواق دارالسیاده فضای ارتباطی مسجد گوهر شاد و گنبد مطهر را تشکیل می‌دهد. این مسجد به دستور گوهرشادآغا (گوهرشاد خاتون) همسر میرزا شاهرخ تیموری و فرزند امیر غیاث الدین ترخان و بدست معمار توانایی چون قوام الدین شیرازی در خراسان بزرگ ساخته شد. گوهر شاد آغا که ملکه‌ای مقتدر و زنی با نفوذ در دربار شاهرخ بود، از قدرت، نفوذ و تمکن خود استفاده کرد و آثاری بسیار از خویش به یادگار نهاد، آثاری که پس از گذشت چندین قرن هنوز هم استوار و محکم بر جای مانده‌اند، و از عظمت و شکوه خاصی برخوردار می‌باشند و همگان را از ظرافت و هنر معماری آن عصر شگفت زده و مطلع کرده است. ایشان علاقه فراوان به ایجاد بناهای مذهبی و مدرسه و تأسیس باغ‌ها در منطقه خراسان بزرگ داشت. وی در هرات که پایتخت همسرش شاهرخ بود نیز آثاری دارد که از آن جمله می‌توان به مسجد جامع گوهر شاد هرات اشاره نمود، که به طرز زیبایی بنا گردیده و حکایت از هنر معماری آن روزگار می‌کند، و بینندگان را مجذوب خود می‌گرداند.

گوهرشاد خاتون به معماران دستور ساخت مسجدی در خراسان (مشهد) در کنار حرم امام رضا (ع) را دادند، مسجدی که همتای آن تا امروز در هیچ کجا از قلمرو ما یعنی توران و ایران بر چشم دیده نشده باشد و بنای این مسجد باید به گونه‌ای باشد تا دنیا دنیاست بر قامت خود استوار بوده و نماسازی آن از هنرهای شاخص معماری اسلامی برگرفته شده که تاکنون در هیچ بنا و مسجدی به کار نرفته باشد (زمرشیدی، ۱۳۹۰، ص ۱۸). همانگونه که پیشتر مطرح شد، معماری چنین مسجد باشکوهی را به دست معمار چیره دستی چون قوام الدین شیرازی سپردند. قوام الدین یکی از سازندگان فعال دوره تیموری است. که از پس پرده ابهام تاریخ به صورت فردی که بناهای بجا مانده او کسب معماری شخصی را جلوه گر می‌سازد، درآمده است.

«این بنا شامل چهار ایوان، میانسرا، گنبد خانه‌ی پشت ایوان قبله و طاق گن‌های دو طبقه‌ای است که ایوانها را به یکدیگر متصل می‌کند و مساحت آن ۹۳۰۹ متر مربع است.» (حسینی، ۱۳۹۳، ص ۷۷). مسجد دارای یک صحن وسیع و چهار ایوان بزرگ در چهار طرف، و تعداد ۲۲ غرفه و شش طاق نما در طرفین ایوان مقصوره و ۲۸ در ورودی از صحن به طرف شبستان‌ها، و هفت شبستان در چهار طرف و یک گنبد فیروز گون و بزرگ و دو مناره در طرفین ایوان قبله می‌باشد.

صحن مسجد تقریباً مربع است، از جنوب به شمال در حدود پنجاه و پنج متر و از شرق به غرب در حدود پنجاه متر می‌باشد، کف صحن اکنون با سنگهای خلیج در ابعاد مختلف فرش شده است، ازاره‌های آن در چهار طرف به ارتفاع یک متر و بیست سانتی متر با سنگهای مرمر پوشانیده شده و بالای ازاره‌ها با کاشی‌های الوان و خوشرنگ مزین گردیده است.

مسجد گوهر شاد مشهد را می‌توان نخستین و عظیم‌ترین مسجد چهارایوانی تکامل یافته دانست. در کتاب تاریخ آستان قدس رضوی ابعاد آن را از جنوب به شمال حدود پنجاه و پنج متر و از شرق و غرب حدود پنجاه متر ذکر کرده است (مصدقیان، ۱۳۹۰، ص ۳). از این چهار ایوان موجود در این مسجد با شکوه، ایوان جنوبی که ایوان مقصوره خوانده می‌شود بزرگترین و باشکوه‌ترین ایوان این مسجد است. این ایوان با دهانه ۱۳ متر و ۲۵ سانتی متر، عمق ۳۸ متر و ارتفاع ۲۷ متر تا تیزه طاق به همراه دیواره پیشانی و مناره‌ها، ۴۳ متر ارتفاع دارد. ایوان وسیع و مرتفع مقصوره دارای گنبد خانه بوده و برفراز آن گنبد اگن^۱ حجیم و بسیار جالبی دلیل فرم ساخته شده است که به شیوه‌های مختلفی پوشش یافته است (زمرشیدی، ۱۳۹۰، ص ۳۰). ایوان شمالی این مسجد که به دارالسیاره شهرت دارد کم عمق ترین ایوان این مسجد به شمار می‌آید. ابعاد این ایوان ۲۱/۵×۲۳ متر است و با طاق آهنگ پوشیده شده است (صحراگرد، ۱۳۹۲، ص ۳). این مسجد دارای دو ایوان شرقی و غربی که به ترتیب به ایوان حاجی حسن خان و ایوان آب شهرت دارد و از نظر تزیینات بسیار به یک دیگر شبیه‌اند اما این شباهت دال بر عینیت نیست زیرا گاهی نقوش و گاهی جای قرارگیری این نقوش با یکدیگر تفاوت دارد.

۳- مقرنس کاری

کاشی و کاشی کاری در هنر و معماری ایران سابقه هزاران ساله دارد، دیرینه و پیشینه کاشی، همان سابقه سفالینه‌های منقوش دوره‌های تاریخی است که طی هزاره‌های گذشته تکامل یافته و از دل آن کاشی متولد شده است. دلیل این موضوع بسیار واضح است، زیرا مواد تشکیل دهنده کاشی‌ها، همان مواد سفالینه‌ها و ظرف‌های سفالی هستند که عمدتاً شامل: انواع خاک‌های رسی برای ساخت بدنه‌ها و انواع اکسیدهای معدنی و فلزی برای رنگی سازی است. «در چغازنبیل استفاده از کاشی‌های لعاب دار در زمان اونتاش گال آغاز گردید. میخ‌های گل پخته لعاب دار متعلق به ۱۱۶۵-۱۱۵۱ قبل از میلاد که نام "شیلهلک انیشوشیانک" روی آنها حک شده و کاشی‌های لعاب دار به رنگ‌های سبز و زرد متعلق به ۱۲۰۷-۱۱۷۱ قبل از میلاد با نام "شوتروک ناخوتنه" از شوش به دست آمده‌اند و نشان می‌دهند که در قرن دوازدهم پیش از میلاد در تزئین کاشی‌های لعاب دار پیشرفت زیادی شده است.» (کامبخش فرد، ۱۳۸۳، ص ۱۲۷). در ظروفی که از هزاره اول قبل از میلاد در زیویه کردستان کشف شده و نمونه‌هایش در موزه ایران باستان موجود هست، فن لعاب‌دهی با اکسیدهای رنگی را به خوبی نشان می‌دهد. همچنین وجود آجرهای لعاب دار در پرستشگاه‌های چغازنبیل شوش و کاخ‌های هخامنشی در پاسارگاد، نمونه‌های بارزی از فن آوری و دانش به کارگیری لعاب‌های رنگی در ظروف و بدنه‌های کاشی بوده است.

این تجربه و دانش فنی با فراز و نشیب به دوره‌های بعد انتقال یافته است. کاشی به دلایل مختلف از اوایل دوره اسلامی تا دوره سلجوقی در محاق می‌رود اما این فنون در ظروف لعاب دار و سفالینه‌ها گسترش و ادامه پیدا می‌کند. از دوره سلجوقی به موازات پیشرفت معماری، کاشی نیز به مثابه‌ی عنصری ثابت و حیات بخش، در بدنه‌ی ساختمان‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرد. لازم به ذکر است که کاشی‌های این دوره فقط به رنگ فیروزه‌ای مشاهده می‌شود. در دوره ایلخانی این روند ادامه پیدا می‌کند و علاوه بر رنگ فیروزه‌ای، رنگ‌های مشکی و سفید نیز در نقوش کاشی کاری مورد استفاده قرار می‌گیرند. در دوره تیموری تنوع رنگ‌ها گسترش یافته و مهمترین تکنیک کاشیکاری، تکنیک معرقکاری است که قدرت و تأثیرگذاری کاشی را در سطوح مختلف نشان می‌دهد. «معرق کاری عبارت است از قطعه‌های بریده شده کاشی که از روی نقوش مختلف و رنگ‌های متفاوت تراشیده و پهلوی یکدیگر به شکل قطعه‌های بزرگ درآمده روی کار نصب می‌شوند.» (ماهرالنقش، ۱۳۶۲، ص ۲۹). در دوره صفویه به دلیل گسترش

ساختمان سازی، تکنیک هفت رنگ جایگزین تکنیک معرق کاری می‌شود. تکامل و گسترش رنگ‌ها تا دوره قاجار ادامه می‌یابد و در این دوره شاهد فضای دیگری از کاشی کاری در معماری به وجود می‌آید. فضایی که بیشتر به نقاشی نزدیک می‌شود و تصویرنگاری روی بوم کاشی، مورد اقبال عمومی قرار می‌گیرد و کاشی به مدیایی محبوب و تجملی بدل می‌گردد. «این».

تصویر ۱: ایوان کاشی کاری هفت رنگ ورودی مسجد شاه بازار تهران، دوره قاجار (اینترنت)

صنعت در سوابق ازمنه یکی از بدایع صنایع مملکت ایران بوده است؛ لکن تنزل فاحشی در آن پیدا گردیده بود و در این عهد مبارک دیگر باره در نصاب خویش قرار گرفت، بلکه در طلاوت الوان و حسن تزئین^۱ به مراتب مَشْتی^۲ تکمیل یافت. «اعتمادالسلطنه، ۱۳۰۶» تصاویر کاشی‌های این دوره برگرفته از متون و داستان‌های ادب فارسی یا نقش ماهیه‌های باستانی هستند. به موازات تکامل و تغییر و تحولات معماری، هنرهایی که مرتبط با آن هستند دستخوش تغییر و تحول می‌شوند. مقرنس از جمله عناصر شاخص و پایداری است که در دوره‌های مختلف تکامل یافته است و یکی از شناخته‌ترین عناصر مشترک در معماری اسلامی محسوب می‌شود که نمونه‌های آنها را می‌توانیم در سرتاسر جهان اسلام از شرقی‌ترین مناطق ایران، عراق تا اسپانیا و آفریقا مشاهده کنیم (تصویر ۱).

به دلیل از بین رفتن آثار عمده معماری قبل از اسلام، به خصوص بناهای دوره ساسانی، نمی‌توان ردیابی درستی از کاربردی و مقرنس در این دوره‌ها داشت، با این وجود سابقه و نمونه‌های اولیه و شکل تکامل نیافته‌اش را می‌توان در بناها و معماری صخره ای و سنگی، مخصوصاً در دوره هخامنشیان در ایران ردیابی نمود. «دو ردیف انتهایی کعبه زرتشت^۳ در نقش رستم، بیشتر به دو ردیف قطار بندی شبیه است.» (پوپ، ۱۹۶۹، ص ۷۹). از آثار معماری در قرون اولیه دوره اسلامی آثار و بناهای ناچیزی باقی مانده است. «اولین نمونه‌ی کاربردی که تا امروز شناسایی شده در مسجد جامع شیراز متعلق به دوره صفاریان (۲۶۵ ه.ق قرن نهم میلادی) است.» (صاحب محمدیان و فرامرزی، ۱۳۹۰، ص ۹۷). اما روند تولد، شکل‌گیری و همچنین تکامل مقرنس از دوره سلجوقی آغاز می‌شود. ورودی آجری برج گنبد قابوس، بنای مقبره امیر اسماعیل سامانی، محراب مسجد جامع نائین اردستان و مسجد جامع اصفهان نمونه‌های اولیه‌ی کاربردی و شروع آفرینش مقرنس به حساب می‌آیند. از آن دوره تاکنون همچنان مقرنس سازی ادامه یافت و طی قرون ۹ تا ۱۲ ه.ق پیچیده‌ترین مقرنس‌ها در معماری ایران شکل گرفت.

۴- معرفی مقرنس مسجد گوهرشاد

استیرلن ایوان را به حره‌ای همچون غار تشبیه کرده است. این حفره ژرف، سایه دار، فراهم آورنده تر و تازگی و خنکی و گهگاه پوشیده از مقرنس‌ها یا ترکیبی بلورین چیزی نیست جز غار مرطوب درون باغ، سازه بلورین مقرنس‌ها به علت مشابهتی مطلق با استالاکتیک‌های طبیعی نماینده تصویری سمبلیک است. پیرلوتی در توصیف آن می‌نویسد: «وقتی به زیر این رواق عظیم می‌رسیم با آبشاری از مقرنس‌های آبی روبرو می‌شویم که از فراز طاق‌ها فرو می‌ریزد، به گلدسته‌هایی منظم تقسیم می‌شود، و سس به صورت قطرات هزارگانه متقارن در طول دیوارهای داخلی فرو می‌لغزد، سمبولیسم آبگونگی همه جا به چشم می‌خورد: اینجا دنیای آب است. ایوان، غاری مصنوعی است که باید به سرچشمه زندگی، به دروازه آسمان، متصل شود.

در بالای ازاره ایوان در سرپایه‌های دو طرف دو قاب‌بندی کاشی معرق با نقش اسلیمی و گلدان قرار گرفته است. در بالای نقش گلدان در داخل قاب‌بندی در دو طرف دو کتیبه در دو سطر کوتاه به خط ثلث سفید بر زمینه‌ی لاجوردی نوشته شده است. دو کتیبه‌ی تاریخی دیگر نیز در سرپایه و پیشانی ایوان مقصوره تعبیه شده است. کتیبه‌ی اول از کاشی معرق به خط ثلث سفید بر زمینه‌ی لاجوردی است که نقوش اسلیمی نیز بر زمینه‌ی کتیبه نقش بسته است. کتیبه‌ی دوم نیز کاشی معرق است که در پیشانی ایوان تعبیه شده و به خط ثلث زرد بر زمینه‌ی لاجوردی است. بر روی این آجرها با کاشی‌های معرق به شکل مربع و اسماء الله از کاشی معرق به شکل مستطیل ترصیع شده است.

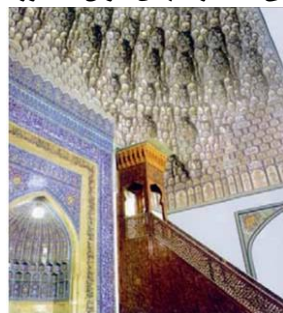
۱- تزئین به معنای آراستن و زراندود کردن است.

۲- مَشْتی به معنای خوب و شیک است. مثل کلاه مَشْتی یا لباس مَشْتی و غیره

۳- این نام به غلط میان مردم و پژوهشگران و مترجمان جا افتاده است و ظاهر به دلیل چهار گوش بودن ساختمان و اینکه متعلق به آیین زرتشت بوده، از حدود ۱۵۰ سال پیش مصطلح گردیده است. این بنا توسط پرفسور شهیازی بن خانه (خانه ابدی) نامیده شده است و مدفن کوچک‌ترین فرزند کورش بنام بردیا بوده است.

تصویر ۲: کلیات مقرنس بندی تخته به تخته
بی همتا در انتهای ایوان مقصوره

تصویر ۳: قسمتی از محراب، منبر صاحب الزمان
(عج) و جزییات مقرنس بندی ایوان مقصوره

تصویر ۴: پوشش ایوان شرقی
(کاظمیان، ۱۳۹۴)

تصویر ۵: پوشش سقف ایوان غربی
(کاظمیان، ۱۳۹۴)

لچکی ایوان دارای کاشیکاری معرق با نقش اسلیمی است. در دو طرف لچکی ایوان در داخل نقوش اسلیمی دو ترنج به رنگ زرد تعبیه شده که در داخل آنها به خط ثلث، صلوات، اسماء الله و آیات قرآن نوشته شده است. زیر طاق ایوان زیباترین و اصیل ترین بخش ایوان را تشکیل می دهد. این زیر طاق دارای زمینه سنگ مرمر به رنگ سفید مات است که بر روی آن کاشیهایی معرق به شکل سرمه دان و موج با نقش اسلیمی قرار دارد.

در حد فاصل دو طاق ایوان کتیبه دیگری از خط ثلث سفید بر زمینه اسلیمی با رنگ لاجوردی نوشته شده است. در ابتدا و انتهای کتیبه دو قاب بندی با نقش گلدان گل از کاشی معرق تعبیه شده است (حسینی، ۱۳۸۲، ص ۱۱۱).

۴-۱- مقرنس بندی ایوان مقصوره و ...

منبر چوبی طویل بسیار ارزشمندی از منبت و «هنر کنده کاری» های بسیار استادانه، نقوش مختلف هندسی و اجرای «قطار مقرنس»^۲ چوب در انتهای اسکلت منبر به وجود آمده است. البته محرابی جدید به جای محراب قدیم، متشکل از سنگ و کاشی زیبا، در سالهای اخیر، جایگزین محراب تیموری شده که آن هم به شیوه خاص اجرایی در انتهای ایوان چشم گیر است. همچنین اجرای مقرنس بندی سی و یک تخته از آلات، «پرکها»^۳، «کفگیرها»^۴، نیم کفگیرها، شمشه های زوج و فرد و در مجموع، «طاس و نیم طاس»^۵ های گود، «آویز کندویی»^۶ و متقارن از دو سو تا تیزه و «نیم شمشه»^۷ انتهایی در تارک، کاری بی نظیر و بی همتا در نهایت زیبایی برای جهان اسلام به وجود آورده است.

نکته: «مقرنس بندی»^۸ های بسیار زیبا و آویز تخته به تخته کاخ الحمرای اسپانیا به کار گرفته شده در تالار «دو خواهر و سروش»، که معمار آن ایرانی بود و بسیار مورد توجه هنرمندان، هنرشناسان، معماران، اندیشه مندان، محققان، پژوهشگران هنری و بسیار دیگری از فرهیختگان عالم، خصوصاً اروپا است، از مقرنس بندی های سر در مسجد جامع کهنه میدان کاشان و ایوان مقصوره مسجد جامع گوهرشاد اقتباس شده است (تصاویر ۲ و ۳). پوشش سقف ایوان شرقی که طرح آن از یک نیم ده ضلعی با زاویه ۳۶ درجه ایجاد شده است (تصویر ۴) و همچنین پوشش سقف ایوان غربی که طرح آن از ترکیب دو مربع بر هم نهاده شده با زاویه ۴۵ درجه ایجاد شده است (تصویر ۵)

۱- کنده کاری = منبت چوب.

۲- قطار مقرنس = قطار بندی از قوس بندی های خُرد در ترکیب مثلث، اما دوردار در یک ردیف پس و پیش و در ردیف بعد از جابه جاشدن قطعات قوسی یاد شده حاصل می شود و چون تکرار است، قطار گفته می شود. زمانی که قطار بندی با آویزهای هندسی همراه باشد، «قطار مقرنس» نامیده می شود.

۳- پرک = دو باریکه مثلث که به یکدیگر اتصال شوند و از یک نقطه رأس در ناحیه زیر و از طرف بالا دو شاخه باشند.

۴- کفگیر = ترکیب عنصر هندسی دوردار در ترکیب «کفگیر وسیله آشپزی» و در تارک با داشتن قوس کند.

۵- طاس و نیم طاس = طاس، کاسه نیز گفته می شود. طاس از تعدادی به اصطلاح پا باریک های دوردار به وجود می آید که قاعده آنها در پایین و تارک آنها رأس را تشکیل می دهد. معمولاً یا از طاس کامل را «نیم طاس» می گویند.

۶- آویز کندویی = حفره های منظم در ترکیب هندسی، اما آویزان.

۷- نیم شمشه = ستاره.

۸- مقرنس بندی = قناس بندی، قناس سازی و ... تکامل قطار بندی مقرنس را شکل می دهد. مقرنس از آله هایی، چون اصطلاحاً «پاموش، پرک، شاه پرک، کفگیر، نیم کفگیر، دواتی، تنور، شمشه های زوج و فرد و ...» تشکیل می شود.

۴-۱- مقرنس کاری سردر ورودی

تصویر ۶: سردر ورودی (اینترنت)

شکوه تزئینی کاشیکاری فرو رفتگی این سردر چندان است که انبوهی و فراوانی آن از دور، گویی یک زمینه ی یکپارچه را تشکیل می‌دهد، تفصیل و پیچیدگی در اینجا با سادگی پیوند خورده است. پوشش مثلثی بالای ایوان شمالی که طرح آن از ترکیب دو مربع بر هم نهاده شده با زاویه ۴۵ درجه ایجاد شده است (تصویر ۶).

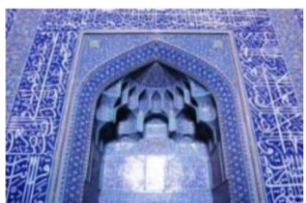
۴-۲- مقرنس کاری گنبد و محراب

تصویر ۷: گنبد (کاظمیان، ۱۳۹۴)

گنبد با رنگ بسیار ملایم نخودی مشخص شده است. این سو و آن سوی نیم گنبد فیروزه‌ای رئی سر در مقرنس کاری اسماء جلاله، همچون الله، علی و محمد ملاحظه می‌شود که جداره متصل کننده ی دو مناره را تزئین کرده است. نگاره‌هایی که به شکل مارپیچ دور ستون‌ها پیچیده، ویژگی نوشتاری دارد. همه ی این نوشته‌ها به نوعی تبلیغی را برای مذهب اسلام شیعی ایران تشکیل می‌دهد (تصویر ۷).

محراب مسجد گوهرشاد، در شبستان غربی قرار گرفته است. یکی از باشکوه‌ترین محراب‌ها می‌باشد (تصویر ۸).

تصویر ۸: محراب مسجد گوهرشاد
(کاظمیان، ۱۳۹۴)

۴-۳- شاخص‌های برجسته مسجد گوهرشاد

همان طور که گفته شد، کاشیکاری مسجد، نمونه‌ای از شاهکارهای عهد تیموری است. طاق‌های گنبدی شکل مسجد، بنای گنبد و مناره‌های آن با ویژگی و تزیینات خاص و با استفاده از سبک مقرنس، همچنین نقوش و خطوط دیواری بر روی زمینه گچی و معرق کاری ممتاز عصر تیموری، جلوه بی نظیری را به نمایش گذاشت.

منظر ظاهری گنبد که نوک تیز هم هست بر روی ساقه گنبد بلندی جلوه گر شده است. این گنبد پیازی شکل اغلب رگه ی قوسی است که برای نخستین بار در گنبد محراب مسجد احمد یسوی در ترکستان ۷۹۶-۷۹۷ کاملاً گسترش یافت و اگرچه این سنت کهن مایه گرفته ولی در ایران و آسیای مرکزی چیزی نو و جدید بوده است و یکی از ویژگی‌های شاخص معماری عهد تیموری است. در مجموع باید بیان داشت طرح، اجرا و نماسازی شگرف مسجد جامع گوهرشاد اصول و اساس معماری هفتصد ساله تیموری برای ایران و جهان اسلام گردیده است (شراتو-گروه، ۱۳۹۱، ص ۴۲). با توجه به آنچه در خصوص معماری و ویژگی‌های کالبدی، فضایی مسجد گوهرشاد بیان شد در یک جمع بندی می‌توان پیرامون این اثر به موارد زیر اشاره کرد:

مسجد گوهرشاد از منظر گوناگون مثل ریتم، خوانایی، نوع کاشیکاری، الگوی ساخت حجم و اندازه و غیره بر خود اثر و بناهای جانی، کارکردها و عملکردهای مسجدگوهرشاد بسیار بیشتر از کارکرد صرف مذهبی آن است، زیرا نحوه طراحی و ساخت این بنا به گونه‌ای است که قابلیت‌های کارکردی بسیاری را در حوزه ساختارهای اجتماعی، فرهنگی و... تعریف تبیین کرده است تا این مسئله برغنای ارزش‌های هنری اثر بیفزاید. جلوه و ارزش هنری به کار رفته شده در ساخت این دو مسجد خود جلوه ویژه به آنها بخشیده است. در یک جمله می‌توان گفت، مسجد گوهرشاد شکوه شعور و شوق ایرانی- اسلامی مردمانی است که قرن‌ها پیش به ماندگاری خویش و انعکاس فرهنگ و تمدن ریشه دار خود اندیشیده‌اند و قرن‌ها شکوه و عظمت خود را حفظ کرده‌اند و آینده‌ای از جلوه ملکوتی و هنر معماری کشور اسلامی در دوره تیموری است.

«آرایش فضای معماری در دوران مجموعه ورودی کاملاً از نوع بناهای تیموری است که حیاط در وسط امارت قرار دارد (مدرسه خرگرد، گازرگاه مدارس الغ بیگ در سمرقند و بخارا) لیکن مقصود با یک گنبد خانه ثانوی در پشت گنبد خانه اولی در راستای قبله، غیر عادی ترین شیوه معماری آن عهد است. هیچ یک از مساجد بزرگ دیگر تیموری چنین خصوصییتی ندارند، مگر آنچه که در پشت محراب مسجد مشهد به صورت اتاق کوچکی به نظر می‌آید، با آن شباهتی داشته باشد.» (کلمبک-ویلبر، ۱۳۷۴، ص ۴۲۲). با مقایسه تزیینات مسجد با دیگر آثار قوام الدین شیرازی معمار بنا از جمله مدرسه غیاثیه ی خرگرد، مجموعه ی گازرگاه هرات و آثار باقی مانده از مصلی هرات می‌توان اصیل بودن شیوه ی برخی از ایوان شمالی که متشابه آن نقش‌ها را دریافت. به عنوان مثال: نقش‌های لوزی و شش گوش اسپر^۱ را می‌توان در تزیینات مقبره ی خواجه عبدالله انصاری در هرات دید، یا ترنج‌های جدای ترصیع شده بر روی آجرهای مناره ی مسجد که متشابه تزیینات مناره ی مسجد گوهرشاد از مجموعه ی مصلی هرات است (حسینی، ۱۳۹۳، صص ۸۷-۸۶).

۱- اسپر: دیوار جداکننده، دیوارهایی که میان دو پایه ی باربر می‌سازند، بخشی از نمای ساختمان که در و پنجره نداشته باشد.

۵- طبقه بندی نهایی

مجموعه نقشمایه‌های به کار رفته در مسجد گوهرشاد عبارتند از:

نقش شمسه: که نمادی از وحدت در کثرت و کثرت در وحدت است. در واقع کثرت تجلی صفات خداوند است که در این نقش که به صورت اشکالی ظهور کرده است که از مرکز واحد ساطع شده است. این نقش چنانکه از نامش پیداست مفهوم نور را تداعی می‌کند همان طور که در قرآن کریم نیز خداوند را نور نامیده‌اند. «الله نور السموات والارض» (سوره نور آیه ۶۴). در نتیجه شمسه نمادی از خداوند محسوب شده است (ستاری، ۱۳۷۶، ص ۵۳). این نقش در بناهای مسجد جامع دامغان، دیوار صومعه بایزید بسطامی، تزیینات مقرنس کاری ایوان ورودی، گنبد غازان خان (به صورت گره سازی)، زیر ایوان مسجد گوهرشاد و دروازه ارگ سمنان به رفته است.

نقش اسلیمی: که به صورت گیاه، گویا از تصویر تاک یا درخت زندگی است. سمبل و نقش نشان وار رویش نباتات که به عنوان «درخت زندگی» در سنت ایران باستان است و در دوره‌ی اسلامی به جایش درختی پربارتر و پرثمرتر چون «سدره المنتهی» نقش گردیده، که مفهوم سمبلیک «درخت پرثمر علم و دانش» است که در بهشت عدن آن را می‌توان یافت و تجسم کمال مطلق انسانی است. گرچه نقش اسلیمی مطابقتی با گیاه ندارد، ولی جلوه‌ای کامل از هماهنگی و تعادل است، حتی می‌توان گفت: پیچاپیچی اسلیمی اشاره آشکاری است به اندیشه یگانگی خداوند و وحدت و یگانگی زمینه و پایه گوناگونی‌های بیکران جهان است (بیانی، ۱۳۸۰، ص ۱۲) و می‌توان این نقش را در بنای مسجد گوهرشاد که در تزیینات محراب مسجد و همچنین در محراب صومعه بایزید، اتاقهای صومعه بایزید، برج کاشانه، مسجد جامع فریومد شاهرود: (ایوان شمالی، رواق‌های شرقی و غربی، زیرایوان)، حمام پهنه سمنان به کار رفته است.

نقش چلیپا: به اندازه تاریخ انسان قدمت دارد. چلیپاها نشانه‌های آفتاب، چهارسوی جهان، صلح و برابری همه‌ی مردم هستند و گاه مرکز آنها دارای برجستگی یا تکه ماندی است که به مرکز جهان و با یگانگی یا محور داشتن یا زمین اشاره می‌کند (حضور، ۱۳۸۵، ص ۱۱). همچنین در دوره اسلامی نشانه و مقام وحدت و مظهر چهار جهت اصلی، فرشتگان ناظر بر چهار فصل به شمار می‌آید (کوپر، ۱۳۸۰، صص ۲۴۶-۲۴۲). در عرفان و ادبیات هم جلوه‌ای از طبیعت و صفات جلال است (شجاعی، ۱۳۷۹، ص ۱۵۹). نقش چلیپا بعد از ورود اسلام به طرق مختلف در گره‌های هندسی، در خطوط بنایی و نیز در گل اندازهای آجری همچنین در نقوش اسلیمی بکار بسته شد. بطوریکه تعدادی از آلت‌های پایه گره‌های هندسی مانند: موج (مداخل یا بازوبند رومی) بازوبند صلیب همه براساس این نقش شکل گرفته‌اند. آلت‌های گره سرمه دان، سرمه دان لوز، سرمه دان مربع نیز حالتی چلیپایی دارند. در برخی از گره‌ها مانند: شمسه، لوز، چهار لنگه (ستاره چهارپر) دارای چلیپا هستند. این نقش در بسیاری از نقوش و گل اندازهای آجری بکار بسته شده است (محسنی و باستان فر، ۱۳۹۷، صص ۸-۷).

نقش ستاره پنج پری: در سنت اسلامی اهمیت فراوانی دارد. مسلمانان علاوه بر پنج ستون دین «شهادتین، نماز، روزه، زکات و حج» پنج نماز یومیه دارند. همچنین احکام اسلام پنج دسته هستند «واجب، مستحب، مباح، مکروه و حرام»، پنج تن آل عبا و غیره. همچنین عدد پنج را معمولاً به زندگی و پنج حس مربوط می‌دانند و همچنین در فرایندهای نجومی نقش بسزایی دارند (شمیل، ۱۳۸۸، صص ۱۳۱-۱۲۷). این نقش در مسجد گوهرشاد به کار رفته است.

نقش نیلوفر: (نیلو، نیلپر، نیلپره) یا پیچک و یا لوتوا نام همگانی یک گروه از گل‌هایی است که در فارسی (گل آبزادیا گل زندگی و آفرینش و یا نیلوفر آبی) نامیده شده است. به طور کلی این گل در ایران باستان بیانگر مشقت و رنج آدمی در دنیا بوده و برای وصف مردمانی استفاده شده است که دورانی سراسر سخت را پشت سر گذاشته و اینک به سوی آرامش در حرکت هستند. در روایات کهن ایران گل نیلوفر (لوتوا) را جای نگهداری تخمه یا فرزندتشت، که در آب نگهداری می‌شد، می‌دانستند و از این رو نیلوفر با آیین مهر پیوستگی نزدیک می‌یابد. در ایران باستان نیلوفر که نشانه زندگی و آفرینش است ابتدا در آیین مهر ظهور پیدا می‌کند (دادورو مصباح، ۱۳۸۵، صص ۱۰۵-۱۰۴). این نقش در مسجد گوهرشاد و در رواق‌های شرقی و غربی بنا به کارفته است.

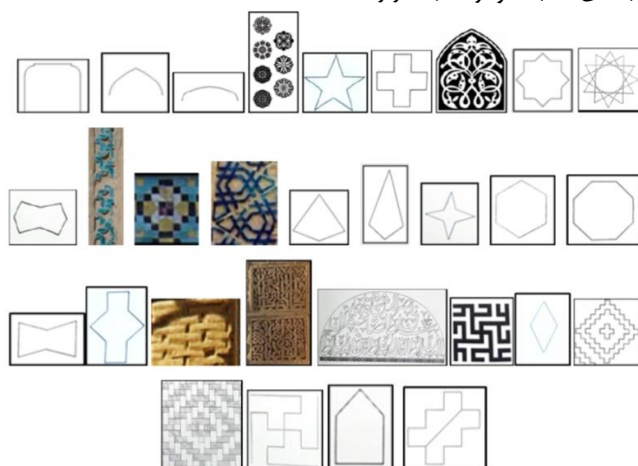
نقش طاقهای جناغی و بیضوی و اکلیل آذری: که در دوره‌های مختلف اسلامی، به عنوان فرم طاقسازی عمومیت خود را حفظ کرده است و از نمونه‌های دیگر آن در مسجدها و بازارها و بسیاری از آثار اسلامی به کار گرفته شده است. همچنین اصلاحاتی تدریجی برای تیزه دار شدن نوک طاق و قوسها پدید آمد و مبنایی شد برای پیدایش قوسهای جناغی که رواج بسیاری پیدا کرد. در واقع طاق اکلیل آذری نیز به سبک تیزهای آغاز شد اگرچه این طاق نام خود را از آذربایجان گرفته است ولی در همه نقاط ایران اجرا می‌شود. در کلام آخر شاید بتوان پیدایش این تیزی در سر گنبدها و طاق‌ها را در دوره اسلامی به عنوان جهان بینی توحیدی مسلمانان و رسیدن از کثرت به وحدت معنا کرد. وجود قوا در طاق و سرستون‌ها و گنبد و سایر اجزای معماری نماد عروج، نزول و بازگشت است، و اشاره است به باوری در دین اسلام که بازگشت پایان‌ها به آغازهاست؛ به تعبیری از وحدت در معماری اسلامی است. این نقش‌ها در بناهای مسجد گوهرشاد به کار رفته است.

نقش هشت و شش ضلعی: اشکال چند وجهی هندسی، نقوشی رازآمیزی هستند که در دوره اسلامی به کار رفته‌اند. این اشکال که همواره با اعداد رمزی شش، هشت همراهند، بر بنیان تقسیمات دایره استوارند. همچنین این نقوش کیهانی قلمداد

می‌شوند و آنان مانند نمادهایی فرض می‌شوند که تفکر بشر در ارتباط با ساخت اصلی عالم را نمایان می‌سازند. نقوش هندسی تاملی درباره وحدت ماوراء طبیعی وجود است و بدنبال آن، تلاشی است برای ساختن نمادهای دیداری و اندیشیدن درباره نظم اسبیل که از این یگانگی نشأت می‌گیرد (لالر، ۱۳۹۲، ص ۷۷). این نقوش در بناهایی مانند: مسجد جامع سمنان، مجموعه بایزید بسطامی، مسجد گوهرشاد به کار رفته است.

نقش ستاره چهارپر و یا چهارلنگه: ستاره نماد الوهیت، تعالی، ابدیت، نامیرایی و امید است. ستاره نماد شاه بانوان آسمان است. آنها که تاجی از ستاره دارند. در واقع ستاره چهارپر یا چهارلنگه که بعدها به صورت چلیپا در آمد، شکل غیر تمثالی شمش ایزد خورشید، عشق و عدالت بوده است. و در راس بالایی ستاره مظهر نور و معنویت است (کوپر، ۱۳۸۶، ص ۱۹۳). در بناهای مسجد گوهرشاد به کار رفته است.

نقش ترنج: تصویر جامع و مانعی از حرکت و سیر انسان به سوی خداوند است. نمونه عینی و مصداق بارز حرکت درونی نقش ترنج را با کمی تأمل و تعمق می‌توان، در احکام اسلام عموماً «نماز و حج» دانست. حرکت ترنج به تعبیری حرکت معنایی جمله «انا الله و انا الیه راجعون» است که الگویی ذهنی و حسی است و حرکتی است که به داخل محیط چرخش کرده و حرکتی درونگرا است (فروغی، ۱۳۹۰، ص ۱). این نقش در بناهای مسجد گوهرشاد به کار رفته است.

نقش‌های برجسته سازی (پیش آمدگی)، شبه گونه سازی (از طریق پتکین، پتکانه، ترمبه)، گل انداز، آجر و گچ و تلفیق آجر و کاشی معرق و پیش بر و هفت رنگ و کاشی فیروزه‌ای: در بناهای برج چهل دختران دامغان، مسجد جامع دامغان، برج مهماندوست، مجموعه بایزید بسطامی، حمام پهنه سمنان و مسجد گوهرشاد به کار رفته است.

نقش‌های طبل، خفته راسته و لوز: در بناهای مسجد گوهرشاد به کار رفته است.
خطهای کوفی، کوفی بنایی، ریحان، معقلی ثلث: در بناهای مسجد گوهرشاد به کار رفته است.

تصویر ۹: نقش و طرح تزیینات هندسی و آلت‌های گره به کار رفته در بناهای مسجد گوهرشاد و به ترتیب از شمس، اسلیمی، چلیپا و غیره (عبری یزدی، ۱۳۹۲، ص ۴۵)

نقش رگ چین، سرمه دان، گیوه، زیگزاگ و سلی: در بناهای مسجد گوهرشاد به کار رفته است.

۶- معرفی پارچه‌های با طرح کاشی

پارچه اساسی‌ترین و مهم‌ترین ماده‌ی اولیه در لباس است و همه می‌دانیم که لباس نقش پررنگی در بهتر یا بدتر نشان دادن اندام دارد. هر پارچه‌ای از مشخصه‌های ویژه و منحصر به فردی مانند رنگ، تراکم بافت، جنس، درصد الیاف طبیعی و مصنوعی، طرح و غیره برخوردار است. این خصوصیات به همراه طراحی لباس می‌تواند محاسن اندام را جلوه‌گر کند و معایب آن را تا حد امکان بپوشاند. ابتدا باید چند نکته درباره‌ی پارچه‌های طرح‌دار بدانیم و سپس به دسته بندی و بررسی آنها می‌پردازیم. نقش پارچه یکی از عوامل اولیه‌ی تأثیرگذار و تعیین کننده در انتخاب مدل و طرح لباس است و یا برعکس، نقش یکی از خصوصیات پارچه است و فرم‌ها و نقوش مختلفی که روی پارچه‌ها وجود دارند، متفاوت‌اند. خطوط منحنی، عمودی و مایل، نقوش گل‌درشت و گل‌ریز هر کدام تأثیر خاص خود را دارند.

الف- طرح‌های رنگ شده:

تصویر ۱۰: طراحی نقشه روی مانتو کاربنی

تصویر ۱۲: طراحی نقشه روی مانتو سفید

تصویر ۱۱: مدلینگ مانتو کاربنی بر روی مانکن زنده

تصویر ۱۳: مدلینگ مانتو سفید بر روی مانکن زنده

نتیجه گیری

مانتو به عنوان پرکاربردترین لباس اجتماع بانوان، تمام ویژگی‌های یک لباس را دارا است و بر این اساس بستر مناسبی را برای طراحی مبتنی بر ارزش‌های دینی، ملی و بومی فراهم می‌آورد. برخی معتقدند کیفیت پوشش نمی‌تواند چیتی عقلی و شرعی داشته باشد و در هیئت، شکل، نوع و رنگ خاص پوشش، بیشتر جهات قومی و سنتی ملاحظه می‌شود و انسان در این خصوص آزادی عمل برای اعمال سلیقه شخصی دارد زیرا عقل در این مورد دخالتی ندارد و شرع نیز در شکل و نوع پوشش اظهارنظر تأسیسی نکرده و تنها در جهت تأمین غرض شارع ارشاد کرده است.

با این همه شیوه پوشش زنان نیز همچون مردان در بحث لباس اجتماع می‌تواند با عناصری چون زیبایی و موقعیت‌های زمانی و مکانی مرتبط باشد و با رسوم و سنن اقوام و ملل و فرهنگ‌های مختلف هماهنگی داشته باشد. از این رو، لازم نیست همه بانوان مسلمان در سراسر دنیا از یک نوع پوشش و رنگ خاص استفاده کنند. همچنین لازم نیست زنان یک منطقه یک نوع پوشش داشته باشند، یا یک زن همیشه از یک پوشش خاص استفاده کن زیرا موقعیت‌ها و مناسبت‌های زمانی و مکانی و قومی سبک پوشش و کیفیت آن را تعیین می‌کنند. بانوان می‌توانند به اقتضای زمان و مکان، فصول و ایام، موقعیت‌های متفاوت (مانند میهمانی، عروسی، عزا، محیط کار و...) پوشش متناسب و متفاوتی داشته باشد. ممکن است پوششی برای کشور یا فرهنگی خاص مناسب باشد، اما برای فرهنگ و کشوری دیگر مناسب نباشد؛ یا ممکن است پوششی برای جوانان مناسب، اما برای سالمندان نامناسب باشد؛ یا ممکن است پوششی برای شرایط زمانی و مکانی خاصی مناسب باشد، اما در جای دیگر استفاده از آن متعارف نباشد.

آنچه مهم است رعایت عفاف و حفاظ لازم، هماهنگ با حس زیبایی‌شناختی انسانی است به گونه‌ای که محرک و زننده نبوده و در تأمین غرض شارع کاستی نداشته باشد.

در این میان مانتو، لباسی است که می‌تواند با تکیه بر تمام موارد ذکر شده، نیاز جامعه هدف را تأمین کرده حال آنکه در قاموس آموزه‌های قرآنی درباره پوشش، زیبایی با مقوله‌هایی چون مدیریت رفتار و ظاهر و نیز رعایت اصولی چون پرهیز از تبرج و تهییج همراه است و مانتو می‌تواند به خودی خود، تمامی این موضوعات را مدیریت کند. به هر روی طراحی‌های متنوع مانتو به عنوان پرکاربردترین لباس اجتماع بانوان توسط طراحان خلاق ایرانی در سال‌های اخیر سبب شده است که بسیاری از کشورهای دیگر با فرهنگ‌های متفاوت نیز به بهره‌گیری از این لباس روی آورده و از این پوشش کامل البته به شرط رعایت اصول فنی و هنری، از آن محملی برای معرفی ترندهای روز بسازند.

مقرنس از عناصر شناخته شده و بسیار زیبای معماری ایرانی است که سابقه هزارساله دارد. برای پوشش مقرنس از روش‌های مختلف می‌توان استفاده کرد. این روش‌ها بنا به ضرورت معمارانه و نوع عملکردشان در طول سالیان و سده‌های گذشته ابداع گردیده‌اند. روش کاشی معرق، ظرفیت بالایی برای پوشاندن سطوح مدور، محدب و مقعر دارد. در عین حال با این تکنیک می‌توان از انواع متنوع رنگ‌های کاشی بهره مند شد. مزیت دیگر این روش علاوه بر استحکام مناسب، در مقابل عوامل فیزیکی مثل نشست ساختمان، زلزله و امثال اینها، مقاوم‌تر و پایدارتر خواهد بود. همچنین بطور کلی می‌توان گفت طرح‌هایی که در مقرنس‌های کار شده در مسجد گوهرشاد در طراحی روی پارچه و لباس اجتماع زنان در ایران تأثیرگذار بوده است.

منابع

۱. اعتمادالسلطنه، محمدحسن خان (۱۳۰۶ ه.ق). المائر و الآثار. تهران: چاپ سنگی
۲. اکبرزاده، محمدسعید (۱۳۹۵)، مقرنس کاری در معماری اسلامی، تهران، سازمان میراث فرهنگی
۳. الله وردی خان طوسی، حسن (۱۳۷۱)، سفر به خراسان، انتشارات کتابکده، مشهد.
۴. داوری، نادر (۱۳۷۵)، مسجد گوهرشاد نگین خراسان، مجله مسجد، سال پنجم، شماره ۲۸
۵. دهخدا، علی اکبر (۱۳۸۶). لغت نامه دهخدا، تهران، انتشارات دانشگاه تهران
۶. رکوعی، عزت الله (۱۳۷۴)، سرزمین ماء، انتشارات کیوان، تهران.
۷. سیدی، مهدی (۱۳۷۵)، مسجد و موقوفات جامع گوهرشاد، کومه، قم.
۸. صاحب محمدیان، منصور و فرامرزی، سینا (۱۳۹۰). گونه شناسی و تدوین ساختار هندسی کاربردی در معماری ایران، نشریه هنرهای زیبا دوره ۳، شماره ۴
۹. صنیع الدوله، محمد حسن خان (۱۳۶۲)، مطلع الشمس، فرهنگسرای یساولی، تهران.
۱۰. طاهرنیا، بهروز (۱۳۷۶)، مشهد از نگاه سیاحان، نشر آستان قدس رضوی، مشهد.
۱۱. طاهری، ابوالقاسم (۱۳۴۸)، جغرافیای تاریخی خراسان از نظر جهان گردان، انتشارات شورای مرکزی جشن شاهنشاهی ایران، ایران.
۱۲. عطار، عزت الله (۱۳۷۱)، تاریخ آستان قدس رضوی، انتشارات عطار، جلد دوم.
۱۳. کام بخش فرد، سیف الله (۱۳۹۲). سفال و سفالگری در ایران. تهران، انتشارات ققنوس
۱۴. کبیری، عبدالرحیم (۱۳۳۶)، آثار تاریخی و باستان مشهد، نشریه فرهنگ خراسان، جلد ۱، شماره ۱ و ۲ و ۳.
۱۵. ——— (۱۳۷۵)، گنج نامه (مساجد ایران)، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
۱۶. کیانی، محمد یوسف (۱۳۷۶). تزیینات وابسته به معماری ایران دوره اسلامی، تهران، انتشارات میراث فرهنگی
۱۷. ماهرالنقش، محمود (۱۳۶۲). کاشی کاری ایران، جلد اول، تهران، موزه رضا عباسی
۱۸. محمدکاظم (۱۳۴۸)، مشهد طوس، انتشارات کتابخانه ملک، تهران.
۱۹. ——— (۱۳۶۲)، تاریخ مسجد گوهرشاد، انتشارات گوهرشاد.
۲۰. مفید، حسین و رئیس زاده (۱۳۷۴). احیای هنرهای از یاد رفته. تهران، انتشارات مولی
۲۱. موتن، علی (۱۳۴۶)، تاریخ آستان قدس رضوی، انتشارات آستان قدس، مشهد.
۲۲. مؤسسه آسیایی (۱۳۸۳)، بارگاه رضا (ع)، مؤسسه آسیایی، [بی جا].
۲۳. ولف. ای. هانس (۱۳۷۲). صنایع دستی کهن ایران، تهران، انتشارات سروش
۲۴. Pope, A.U. (1976). Introducing Persian Architecture. Soroush press

Abstract

Art and architecture is one of the things that by researching, analyzing and studying it, many things can be achieved, such as religious identity, culture, customs, politics, etc. of that country. Goharshad Mosque located in the holy shrine of Razavi (PBUH) has a pure and unique architecture and is known as one of the rare architectural masterpieces of the Timurid period and one of the largest and most beautiful historical mosques in Iran, even the Islamic world. goes. 'euqsom sihT use of traditional Iranian and Islamic architecture can be clearly seen. Goharshad Mosque, founded by Goharshad Agha, is rich in the sacred arts of Iranian architecture. The effect of Mogharnas Kari on the design of women's community clothing, including manto, is one of the objectives of this study. In view of the above-mentioned issues in the present study, we seek to explain and study the architectural work of Goharshad Mosque and its impact on women's community clothing. In the present study, library and descriptive and finally analytical methods have been used to collect and achieve the result.

Keywords: Goharshad Mosque, Islamic architecture, clothing, mantle, community, Mogharnas Kari

